

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko

Maksim Duškin

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

1999 – dyplom ukończenia czteroletnich studiów polonistycznych na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wileńskiego (stopień litewski – „bakalauras”);

2001 – dyplom ukończenia studiów magisterskich na kierunku filologia polska w zakresie językoznawstwa i literaturoznawstwa, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (tytuł magistra);

2009 – dyplom uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Tytuł pracy doktorskiej: *Wykładowi przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim.*

Promotor: dr hab. Elżbieta Janus. Recenzenci w przewodzie doktorskim: prof. dr hab. Andrzej Bogusławski, prof. dr hab. Violetta Koseska-Toszeva.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Od 2009 do dnia dzisiejszego – zatrudniony w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (do czerwca 2018 – adiunkt, obecnie – na stanowisku asystenta).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

Tytuł osiągnięcia naukowego:

Lingwistyczna koncepcja liczebnika w gramatykach rosyjskich XVIII–XIX wieku

Publikacja osiągnięcia naukowego:

Душкин М., 2018, *Лингвистическая идея числительного в русских грамматиках XVIII–XIX веков*, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, ISBN: 978-83-64031-81-6, ss. 296. Recenzenci wydawniczy: Elżbieta Janus i Jolanta Chojak.

Przedmiot i cel analizy:

W monografii analizie poddana została historia lingwistycznej koncepcji liczebnika w gramatykach rosyjskich z okresu XVIII-XIX wieku. Przedmiotem tej analizy były teksty gramatyczne poświęcone językowi rosyjskiemu, napisane po rosyjsku (nieliczne wyjątki wymieniam w rozdziale „Вводные замечания”). Pierwsze znane gramatyki tego typu pojawiają się właśnie w XVIII w. Przeanalizowano łącznie ok. 15 tekstów gramatycznych z zamkniętej listy, omówionej we wstępnej części książki.

Celem przedstawionej w monografii analizy było ustalenie podstawowych etapów rozwoju koncepcji liczebnika rosyjskiego w pierwszych rosyjskich gramatykach. Przy analizie poszczególnych tekstów gramatycznych uwagę skupiono na następujących kwestiach: (1) co oznaczał termin „liczebnik” w danej pracy; (2) jaka relacja zachodziła pomiędzy pojęciem liczebnika a pojęciami rzeczownika, przymiotnika itd.; (3) na podstawie jakich kryteriów leksemy włączano do klasy liczebnika (kryteria wyodrębniania liczebników z całego zbioru leksyki rosyjskiej); (4) jakie typy liczebników wyodrębniano i jakie przy tym stosowano kryteria (semantyczne, fleksyjne itd.).

Uzasadnienie wyboru tematu pracy

W pracy przeanalizowano trudną i długą drogę, jaką musiała przebyć lingwistyka rosyjska, zanim pojawił się po raz pierwszy i utrwalił pozornie oczywisty, z dzisiejszego punktu widzenia, pogląd: niektóre rosyjskie wyrazy imienne, oznaczające liczbę, w systemie podziału leksyki rosyjskiej na części mowy nie są ani rzeczownikami, ani przymiotnikami, stanowią bowiem w języku rosyjskim odrębną część mowy. W ogromnym skrócie historię interesującego nas pojęcia lingwistycznego można przedstawić następująco:

W pierwszych rosyjskich gramatykach liczebnik nie był rozpatrywany jako odrębna część mowy¹, mimo iż przesłanki ku temu w języku rosyjskim omawianego okresu już niewątpliwie istniały (problem ten został poruszony w rozdziale „Из истории формирования числительного как части речи в русском языке”). Liczebnik uważano najczęściej za grupę imion wyróżniającą się wspólnym znaczeniem związanym z liczbą. Status tej grupy w odniesieniu do głównych typów imienia – rzeczownika, przymiotnika – uczeni definiowali w różny sposób. Na przykład w słynnej gramatyce M. Łomonosowa kwestia miejsca liczebników wśród imion (bezpośrednio wyodrębniano tu jedynie ich dwa typy: rzeczowniki i przymiotniki) de facto pominięta zostaje milczeniem. Natomiast w pracach A. Barsowa i A. Wostokowa liczebnik rozpatrywany jest jako podtyp przymiotników. N. Grecz uważa, że liczebnik (grupa wyodrębniona na podstawie semantycznej) w sensie gramatycznym bywa albo rzeczownikiem, albo przymiotnikiem. Koncepcja liczebnika jako części mowy, łączącej w sobie zarówno słowa typu imiennego, jak też przysłówki ze znaczeniem liczby, pojawia się dopiero u I. Ornatowskiego (gramatyka 1810 r.). Jako odrębna imienna część mowy liczebnik przedstawiony zostaje w pracy G. Pawskiego z 1850 r. i dopiero wówczas rozumienie liczebnika jako części mowy staje się poglądem ogólnie przyjętym w rosyjskiej lingwistyce.

Należy jednak stwierdzić, że granice tej części mowy są do tej pory przedmiotem dyskusji, między innymi dlatego, że autorzy współczesnych prac naukowych i dydaktycznych stosują niejednakowe kryteria jej wyodrębniania. Często bywa stosowane tzw. kryterium semantyczne, które uważam za absolutnie nietrafne w przypadku, gdy mówimy o podziale leksyki na części mowy: te ostatnie bowiem stanowią klasy wyrażen o określonych cechach gramatycznych. To gramatyczne, nie zaś semantyczne, charakterystyki, w moim głębokim przekonaniu, powinny też służyć jako podstawowe kryteria podziału (wiadomo jednak, że tak jest bynajmniej nie zawsze, por. np. klasyfikacje szkolne). Każdy liczebnik wyraża sens liczbowy, ale nie każdy wyraz, wyrażający liczbę, jest liczebnikiem (por. *sto, dwa* vs. *setka, milion* [rzeczownik]). Warto zauważyć, że w niektórych rosyjskich pracach naukowych ostatnich lat liczebnik przedstawiany jako część mowy faktycznie stanowi jedynie semantyczną klasę leksykalną. Różnica w porównaniu z tradycyjnymi klasyfikacjami szkolnymi polega na tym, że klasa ta postrzegana jest jako z góry wyodrębniona „w całości”. Dowolna nazwa językowa punktu szeregu arytmetycznego odbierana jest jako przynależąca do liczebników (do liczebników różnych typów zalicza się też inne wyrazy nawiązujące do szeregu arytmetycznego). Szereg arytmetyczny, do którego leksem taki nawiązuje, stanowi

¹ Tak samo, jak rzeczownik i przymiotnik: panował pogląd, iż wyrazy tego typu wchodziły w skład części mowy nazywanej imieniem.

zhierarchizowany system o ściśle ustalonych relacjach pomiędzy elementami, przy tym żadnego elementu nie można z tego systemu usunąć (mają one sens tylko w ramach danego systemu pojęciowego). Utożsamianie klasy wyodrębnionej semantycznie z częścią mowy jest niekorzystne z punktu widzenia ścisłości opisu systemu gramatycznego języka. Przykładowo w niektórych pracach przyjmuje się, że liczebnikami są nie tylko wyrażenia typu *два, сорок, три* itd., ale też wyrażenia typu *трикратно, вдвое*, które trudno uważać za tożsame gramatycznie z leksemami pierwszego typu (mają one zupełnie inny zestaw możliwych ról składniowych, nie odmieniają się itd.). W niektórych pracach „część mowy” określana jako „имя числительное” (liczebnik imienny) obejmuje też wyrazy ewidentnie nieimiennie typu *трижды*. Jeśli chodzi o ustalanie granic części mowy, podejście takie nie wydaje mi się właściwe. Skrajny przypadek występowania w roli „części mowy” klasy leksemów, wyodrębnionych semantycznie, znalazłem w jednym z wydanych ostatnio podręczników gramatyki rosyjskiej dla studentów. Stwierdzono w nim, że część mowy – liczebnik – to część mowy wyodrębniana na podstawie znaczenia wyrazów, ponieważ większość liczebników pod względem gramatycznym jest tożsama z wyrazami należącymi do innych części mowy: przymiotnikami i rzeczownikami.

Temat pracy – historia koncepcji liczebnika rosyjskiego – wybrałem przede wszystkim dlatego, iż chciałem pokazać punkt wyjścia, kierunek rozwoju myśli lingwistycznej i dyskusyjne rozwiązania, których, moim zdaniem, nie warto już powtarzać (mam na myśli w szczególności usuwanie na drugi plan cech gramatycznych przy określaniu granic części mowy).

Struktura pracy

Praca składa się z dwóch zasadniczych części. Rozdziały I – VI stanowią rozbudowane wprowadzenie do rozdziału VII, w którym przedstawiona zostaje podstawowa analiza koncepcji liczebnika w XVIII- i XIX-wiecznych rosyjskich tekstach gramatycznych.

W pierwszym rozdziale – „Вводные замечания” – przedstawione zostają cele i przedmiot analizy, badany materiał (omówiono listę badanych gramatyk i kryteria ich doboru), zasady cytowania starych gramatyk (np. kwestie ortograficzne). Omówiona zostaje również struktura dalszych części monografii.

W kolejnym rozdziale – „Числительное и теория частей речи” – opisane zostały podstawowe założenia, przyjęte w pracy odnośnie systemu części mowy i liczebnika jako jej elementu, a także uściślone zostaje sformułowanie podstawowych zadań pracy. Moim zdaniem system części mowy w opisie gramatycznym ma sens jedynie wówczas, gdy odbierany jest jako narzędzie do odzwierciedlenia tego podziału leksyki na klasy gramatyczne, które dane jest nam w języku, tzn. do odzwierciedlenia – mniej lub bardziej dokładnego – obiektywnej rzeczywistości językowej (opozycji gramatycznych, występujących pomiędzy wyrazami w obrębie większych klas).

W rozdziale „Числительное в русских грамматических текстах XX в. и в работах последних лет” przedstawiona została historia pojęcia liczebnika jako elementu klasyfikacji części mowy, zawartych w tekstach gramatycznych, opublikowanych w okresie od początku XX w. do dnia dzisiejszego.

W kolejnym rozdziale – „Как определять числительное?” – podjąłem własną próbę określenia tego, czym tak naprawdę jest liczebnik rosyjski i jakie są jego granice. Oparta jest ona na analizie pojęcia przedstawionego we współczesnych opisach gramatycznych oraz sprzeczności oraz nieścisłości teoretycznych, które można w nich zaobserwować. Trzy wyżej wymienione rozdziały, a w szczególności ostatni, są wyjątkowo ważne z perspektywy całej pracy, ponieważ uściślają metodologię i rozumienie kwestii teoretycznych, analizowanych w podstawowej części monografii.

W rozdziale „Из истории формирования числительного как части речи в русском языке” analizowane są pewne aspekty historii przekształcenia gramatycznie różnorodnych leksemów, mających znaczenie związane z wyrażaniem liczby, w klasę liczebników rosyjskich. Poza tym poruszana jest też kwestia istnienia tej części mowy w języku rosyjskim w okresie, w którym pojawiają się pierwsze rosyjskie gramatyki.

Oddzielny rozdział poświęcony został liczebnikowi w dziełach gramatycznych L. Zizanija („Грамматика словенска” jego autorstwa opublikowana została w 1596 r. w Wilnie) oraz M. Smotrickiego („Грамматики Славенския правильное Синтагма”, Jewie, 1619). Mimo, iż są to gramatyki języka cerkiewnosłowiańskiego, bez ich uwzględnienia opis historii koncepcji liczebnika w lingwistyce rosyjskiej wczesnego okresu byłby niepełny. Gramatyki te bowiem były w Rosji znane, a dzieło Smotrickiego doczekało się tam nawet kilku wydań. Adodurow i Łomonosow, twórcy pierwszych gramatyk rosyjskich, znali pracę Smotrickiego i w pewnym stopniu na niej się opierali.

Kolejny rozdział – „Числительное в русских грамматических работах XVIII–XIX вв.” – stanowi podstawową część książki. Przedstawiona tu zostaje konsekwentna analiza tekstów pod względem zawartego w nich pojęcia liczebnika. Teksty analizowane są w porządku chronologicznym. Chronologiczna kolejność opisu prac odzwierciedla możliwe korelacje między przedstawionymi w nich wariantami pojęć liczebnika, liczebnika porządkowego, przymiotnika i innych.

Założenia teoretyczne i metodologia badań

W monografii przyjąłem pogląd na kwestię części mowy, wyrażony w pracy A. E. Supruna *Части речи в русском языке* (Супрун А. Е., 1971, Москва 1971): „zadanie lingwistów polega nie na tym, by znaleźć wygodny i spójny wewnętrznie podział wyrazów na części mowy, lecz na tym, by wykrzyć właśnie tę klasyfikację, która istnieje w danym języku, i ją opisać” (s. 108 w pracy Supruna; tłumaczenie moje). W takim ujęciu możliwe jest stworzenie klasyfikacji bliższych istniejącemu w języku stanowi rzeczy i bardziej od niego oddalonych. (Zjawisko nazywane „częściami mowy” jest obserwowalne obiektywnie: w języku są określone „schematy” gramatyczne – zestawy możliwych ról składniowych, zestawy posiadanych przez leksem kategorii gramatycznych itd. – właściwe nie pojedynczym, odizolowanym leksemom, lecz całym ich klasom.)

Warto zauważyć, że wśród gramatycznie różnorodnej klasy leksemów, oznaczających liczbę, znaleźć można leksemy o specyficznych cechach gramatycznych, tzn. takich, których żadne inne wyrazy (także pozostałe „liczbowe”) nie posiadają. Gdybyśmy nie uznali odrębności tej klasy (w podziale leksyki na części mowy), trudno byłoby też przypisać te wyrazy do jakiegokolwiek innej części mowy (przy konsekwentnym ich opisie). Najbardziej specyficzną cechą gramatyczną liczebnika jest, moim zdaniem, tzw. „kontrast przypadków”: różnica w zachowaniu składniowym pomiędzy liczebnikiem występującym w mianowniku lub w zbieżnym z nim bierniku oraz tymże liczebnikiem, występującym w pozostałych przypadkach gramatycznych². Cecha ta właściwa jest większości leksemów rosyjskich, co do których przypuszczać można, że stanowią one liczebniki, a przy tym – tylko takim leksemom. Na jej podstawie spróbowałem ustalić „jądro” liczebnika – wyrazy, co do których przynależności do klasy liczebników raczej nie można mieć wątpliwości. W okresie, gdy

² W wielkim uproszczeniu można powiedzieć, że liczebnik, występujący w mianowniku oraz w zbieżnym z nim bierniku, narzuca rzeczownikowi formę przypadkową, zaś w pozostałych przypadkach – nie (liczebnik występuje w tym samym przypadku, w którym użyty zostaje rzeczownik). Por. np. *пятьдесят столов vs. о пятидесяти столах*. Waga i skala zjawiska zademonstrowana została w pracy W. Winogradowa „Русский язык. Грамматическое учение о слове” (pierwsze wydanie – 1947 r.).

powstawały pierwsze rosyjskie gramatyki (XVIII w.), wyrazy tego typu już istniały w języku (piszę o tym, między innymi, w rozdziale „Из истории формирования числительного как части речи в русском языке”). Przyjąłem założenie, że w języku rosyjskim tamtego okresu, tak jak i współcześnie, stanowiły one odrębną część mowy (przy tym pod względem wchodzących w jej skład wyrazów mogła ona różnić się od liczebnika współczesnego). Analizując konkretny badany tekst gramatyczny należało sprawdzić, czy odpowiednia część mowy została wyodrębniona. Jeśli nie została wyodrębniona – to jak traktowane były wyrazy, stanowiące liczebniki w przyjętym przeze mnie rozumieniu, pod względem przynależności do części mowy. W przypadkach, gdy liczebnikowi przypisywano status odrębnej części mowy, należało sprawdzić precyzyjność ustalenia jego granic i przeanalizować zaproponowane przez autora kryteria wyodrębnienia.

Wyniki badań

Termin „liczebnik”, zapożyczony z gramatyk języka cerkiewnosłowiańskiego (przede wszystkim – dzieła M. Smotrickiego), stosowany jest we wszystkich przeanalizowanych przeze mnie tekstach rosyjskich, począwszy od najwcześniejszych. Natomiast sposób pojmowania tej klasy jest niejednakowy. We wszystkich opisanych w monografii gramatykach liczebnik określany jest na podstawie znaczenia: są to wyrazy oznaczające liczbę lub pozycję przedmiotu w określonym szeregu przedmiotów ustalaną przy ich liczeniu. Chodziło z reguły o wyrazy typu imiennego i tylko o nie³. Było to swego rodzaju kryterium gramatyczne, decydujące, czy wyraz mógł wejść w skład klasy liczebników, czy też nie (do liczebników zaliczano zazwyczaj jedynie „imiona” – wyrazy deklinowane – o określonym znaczeniu). Statusu liczebników pośród pozostałych wyrazów imiennych na poziomie ogólnego schematu gramatycznego albo w ogóle nie określano, albo określano niezbyt dokładnie. Wątpliwe, że z punktu widzenia wyodrębniania typów imienia w XVIII–XIX w. istniał taki opis gramatyczny, który można byłoby określić jako odpowiadający realnemu stanowi rzeczy w języku.

W rosyjskich pracach gramatycznych XVIII–XIX w. spotykamy rozmaite wyobrażenia co do statusu liczebników na tle „imienia” i jego typów (a później – na tle imiennych części mowy) oraz na tle innych części mowy w ogóle. Oto najważniejsze z nich:

³ W niektórych pracach na równi z liczebnikiem imiennym („имя числительное”) wyodrębniane były również przysłówki liczebnikowe („числительные наречия”). Jednak te ostatnie oddzielone są od imion w sensie podziału na części mowy (są to przysłówki, semantycznie związane z oznaczaniem liczby). Liczebnik imienny i wyrazy nieimiennie łączono w ramach wspólnej klasy (liczebnik) względnie rzadko (np. w pracach Ornatowskiego i Dawydowa).

- M. W. Łomonosow w gramatyce z 1755 r. wyodrębnia liczebnikowe imiona oraz liczebnikowe przysłówki („числительные имена”, „числительные наречия”). Statusu liczebnika wśród imion uczony jednak nie wyjaśnia, unikając poruszenia tej kwestii w opisie: liczebnika nie zdefiniowano tu ani jako odrębnego, trzeciego typu „imienia”, ani jako przymiotnika, ani jako rzeczownika, ani jako „imienia” dowolnego z dwóch podstawowych typów (przymiotniki lub rzeczowniki) o znaczeniu liczby lub pozycji przedmiotu w szeregu innych.
- Liczebnik („имя числительное”) był traktowany jako rodzaj przymiotnika w pracach gramatycznych W. Adodurowa (1731 r.)⁴, A. Barsowa (gramatyka napisana w latach 1783–1788) oraz A. Wostokowa (1831 r.). Podjęta przez uczonych decyzja przesądza też o tym, jakie wyrazy zostały włączone do tej klasy. Oprócz „porządkowych”, rozpatrywanych jako liczebniki we wszystkich przeanalizowanych przeze mnie pracach z tamtego okresu⁵, Adodurow włącza do klasy liczebników jeszcze jedną klasę ewidentnie „przymiotnikową” (Numeralia Multiplicativa: тип *двожкйй/двойный*), Barsow zaś – aż trzy („разделительные” typu *трегубыйй/трожайкйй*; „умножительные” typu *двукратныйй/двоекратныйй*; „соразмерные” typu *четвернойй/четверичныйй*).
- Status oddzielnej, trzeciej odmiany „imienia” (ale w dalszym ciągu – nie odrębnej części mowy) liczebnik otrzymuje w gramatyce szkolnej Je. Syrejszczikowa (1787) oraz w pierwszym wydaniu podręcznika P. Sokołowa (1788). Pojmowanie to bliskie jest współczesnemu, od którego dzieli je dosłownie jeden krok: wystarczy nadać podtypom „imienia” (rzeczownikom, przymiotnikom, liczebnikom) nazwę odrębnych części mowy.
- Jako pewna wyodrębniona na podstawie sensu grupa „imion”, która łączy w sobie zarówno wyrazy przynależące do przymiotników, jak też wyrazy należące do rzeczowników, liczebnik zostaje przedstawiony w drugim wydaniu podręcznika P. Sokołowa (1792). Podstawowymi typami części mowy nazywanej „imieniem” są tu rzeczowniki oraz przymiotniki (ciągle jeszcze niepostrzegane jako odrębne części mowy), liczebnik zaś nie jest określany jako trzeci jej typ. Oddzielnie od „imion” omawiane są przysłówki liczebnikowe („числительные наречия”).

⁴ Tekst Adodurowa w aspekcie określenia statusu liczebnika nie jest jednak jednoznaczny. Struktura rozdziału o deklinacji wskazuje na to, że liczebnik uważany jest za przymiotnik. Natomiast bezpośrednio tego autor nie twierdzi.

⁵ Nie jest do końca jasne jedynie, jakie miał w kwestii „porządkowych” I. Riżskij w gramatyce z 1806 r.

- W pracy *Российская грамматика, сочиненная Императорскою Российскою академиею* (1802) liczebnik, z jednej strony, uważany jest za jeden z trzech podstawowych typów „imienia” (wyodrębnionych na podstawie znaczenia), z innej natomiast – każdy liczebnik, zdaniem autorów, gramatycznie stanowi albo przymiotnik, albo rzeczownik. Skutkuje to dwojakim rozumieniem istoty „imion” różnego typu. Na przykład wyraz będący rzeczownikiem w sensie gramatycznym, w znaczeniowym może okazać się liczebnikiem (*пара*). Istnienie liczebników jako klasy o swoistych cechach gramatycznych w dalszym ciągu w klasyfikacji tej nie zostało jeszcze odnotowane.
- Wprowadzenie podziału przymiotników oraz rzeczowników na dwie odrębne części mowy wcale nie zakładało równoczesnego podniesienia liczebnika do tej rangi. Nawet w tych klasyfikacjach, w których przymiotniki i rzeczowniki rozpatrywane są jako odrębne części mowy, liczebnik często rozumiany był w sposób przyjęty wcześniej: jako grupa wyrazów oznaczających liczbę, łącząca w sobie wyrazy różnych części mowy.

Podjęcie takie widzimy u N. Grecza w pracy „Пространная русская грамматика” (wyd. pierwsze – 1827 r., drugie – 1830 r.). Grecz wyodrębnia dwie imienne części mowy: rzeczownik („имя существительное”) i przymiotnik („имя прилагательное”). („Imię” przestaje być rozumiane jako część mowy i staje się pojęciem pewnego ogólnego typu różnych – imiennych – części mowy.) O liczebnikach („имена числительные”), rozumianych jako wyrazy, istniejące we wszystkich językach i używane do wyrażania liczb uczonego pisze, że są to rzeczowniki lub przymiotniki („Имя числительное есть существительное или прилагательное имя...”, 1830: 220). I jeszcze wyraźniej: liczebniki nie stanowią osobnej części mowy („Имена числительные собственно не составляют особой части речи...”, 1830: 221).

- Prawdopodobnie po raz pierwszy w lingwistyce rosyjskiej liczebnik otrzymuje status odrębnej części mowy w pracy I. Ornatowskiego (1810). Należy zwrócić uwagę, że jest to nie liczebnik imienny (имя числительное, Nomen numerativum), lecz „wyraz liczebnikowy” (слово числительное, Vox numerativa). W skład tej klasy zaliczono między innymi również przysłówki oznaczające liczbę (znaczenie „ilości czynności”: *дважды, вчетверо* itd.). Wątpliwe jest zatem, czy można uważać, że decyzja Ornatowskiego podyktowana była właśnie spostrzeżeniami dotyczącymi

systemu gramatycznego języka⁶. Była to raczej decyzja natury czysto teoretycznej. Ornatowski najprawdopodobniej uważał, że liczba stanowi jedno z kluczowych pojęć myśli ludzkiej (takich jak przedmiot, cechy przedmiotu, czynność itd.), dlatego wyrazy, związane z wyrażaniem liczby, należy przedstawiać jako część mowy.

- Liczebnik („имя числительное”) jako część mowy przedstawiony został także w dziele G. Pawskiego (1850), przy tym jako część mowy stricte imienna. Rzeczownik oraz przymiotnik to także odrębne części mowy. Pawskij był prawdopodobnie bliżej niż jego poprzednicy uświadomienia sobie tego, że wśród liczebników (jako klasy ustalonej znaczeniowo) jest grupa wyrazów o takiej specyfice gramatycznej, która stanowczo odróżnia je zarówno od rzeczowników, jak też przymiotników. Tym niemniej podstawowym kryterium wyodrębnienia liczebnika w jego pracy pozostaje kryterium znaczeniowe, a wyrazy wchodzące w skład klasy różnią się od siebie znacznie pod względem właściwości gramatycznych. W praktyce Pawskij, tak samo, jak jego poprzednicy, zalicza do klasy liczebników wyrazy imienne, związane z oznaczaniem liczby, posiadające jednak różnorodne właściwości gramatyczne: rzeczowniki⁷ (np. *тысяча, четверть* itd.), przymiotniki (np., porządkowe) oraz wyrazy, nienależące ani do pierwszej, ani do drugiej klasy.
- I. Dawydow wyodrębnia część mowy, którą nazwał „imieniem liczebnikowym” („числительное имя”), jednak w jego pracy pojęcie to – w porównaniu z gramatyką Ornatowskiego i dziełem Pawskiego – jest dość rozmyte. Znamienne jest na przykład, że do klasy „imion liczebnikowych” weszła też odmiana liczebników nieimiennych „w formie przysłówków” („в виде наречий”), odpowiadających na pytanie *сколько раз (однажды, дважды, трижды, четырежды)* i *во сколько раз (двое, трое, четверо, в пять, десять раз* itd.). Typy liczebnika w tekście Dawydowa ustalone zostały na podstawie niejednorodnych kryteriów: np. liczebniki ilościowe określane są na podstawie znaczeniowego kryterium, zaś wspomniane wyżej liczebniki przysłówkowe – na podstawie formalno-gramatycznego.

W połowie XIX stulecia językoznawstwo rosyjskie intuicyjnie uświadomiło sobie istnienie liczebnika jako osobnej części mowy, ale nadal nie było w stanie ani określić, na czym polega jej specyfika gramatyczna ani zaproponować ścisłych kryteriów, które

⁶ Gdyby klasa wyodrębniana była na podstawie kryteriów gramatycznych (fleksyjnych, składniowych), pewne wyrazy ona by raczej nie objęła, tzn. np. typ *дважды* nie byłby łączony w jej obrębie z *два*.

⁷ Z punktu widzenia przyjętego w mojej pracy.

pozwołyby ustalić jej granice. Zarówno Adodurow w XVIII w., przedstawiający liczebniki jako rodzaj przymiotników, które z kolei stanowiły jeden z podtypów imion, jak też Pawskij w XIX w., uznający liczebnik za odrębną część mowy, określali liczebniki w gruncie rzeczy podobnie – jako wyrazy oznaczające liczbę przedmiotów lub pozycję przedmiotu w szeregu, ustalaną podczas liczenia⁸. Mimo, iż w pracach Ornatowskiego, Pawskiego i Dawydowa liczebnik nazywany jest częścią mowy, w istocie jednak to nadal grupa, wyodrębniana na podstawie znaczeniowej ze słów typu imiennego lub z leksyki w ogóle.

Należy zauważyć, iż w różnym czasie do klasy liczebników (liczebnika imennego lub liczebnika pojmowanego szeroko, obejmującego zarówno leksykę imienną, jak też nieimienną) zaliczano te czy inne wyrazy lub wyrażenia, nie postrzegane zazwyczaj jako liczebniki przez współczesną lingwistykę (i do nich faktycznie nienależące). Przykładowo:

- Wyrazy typu *двожкій / двойный, трояжкій / тройный* – „кратные” Adodurowa (w pracy z 1731 r.);
- Typ *четверичный, пятеричный* – „соразмерные” u Barsowa (gramatyka 1783–1788 r.);
- Typ *двукратный* i *двоекратный* – „умножительные” u Barsowa;
- *Последний* – wśród liczebników porządkowych („порядочные”) w podręczniku Sokołowa wyd. 1792 r.;
- *Сотня* – liczebnik główny („основательное числительное”) w gramatyce akademickiej 1802 r., w gramatyce Grecza i in.;
- *Четверня, шестерня* – przytoczone są jako liczebniki główne („основательные”) w gramatyce akademickiej 1802 r. oraz u Ornatowskiego;
- Wyrażenia typu *по два, по три, по четыре, по пяти* – liczebniki oznaczające rozdzielenie przedmiotów na określone ilości („означающие разделение предметов на известные количества”) w pracy Ornatowskiego;
- Wyrażenia *въ пять, десять разъ* – określane są jako liczebniki „o formie przysłówków” („числительные в виде наречий”) przez Dawydowa.

W XVIII–XIX w. przesłanki do wyodrębnienia liczebnika jako oddzielnej części mowy, moim zdaniem, już istniały. Wyraźna granica pomiędzy liczebnikiem a innymi

⁸ Tu podaję jedynie streszczenie ogólnego poglądu, konkretne definicje zaś w pracach mogły się nieco różnić.

„imiennymi” częściami mowy w rosyjskich pracach gramatycznych z badanego okresu nie została jednak ukazana. W klasyfikacjach, w których liczebnik nazywany jest częścią mowy, klasa ta obejmuje wyrazy faktycznie stanowiące oddzielną część mowy (liczebnik), przymiotniki (przynajmniej porządkowe typu *пременуи*), rzeczowniki (*дюжина* itd.), czasami też przysłówki. Podobne spostrzeżenie odnieść też można do tych z prac gramatycznych, w których liczebnik nie otrzymał jeszcze statusu części mowy.

Kwestie miejsca liczebnika pośród rosyjskich części mowy, kryteriów, na których podstawie wyraz może być przypisany do tej części mowy, problem typów liczebnika („разряды”) i sposobu ich wyodrębniania w XIX w. nie doczekały się ostatecznego rozwiązania. Pierwsze poważne próby zdefiniowania liczebnika na podstawie cech gramatycznych podjęte zostały dopiero w XX w. Podejście to do tej pory nie zostało jednak powszechnie przyjęte (w wielu pracach z ostatnich lat liczebnik rosyjski określany jest właśnie na podstawie znaczenia). Granice klasy liczebnika nadal uważane są za dyskusyjne.

Wyniki analizy rozwoju koncepcji liczebnika, podjęte w mojej monografii, jeszcze raz pokazały, iż pojęcie liczby wyrażane jest przez gramatycznie dość różnorodną grupę leksyki. Liczebnikami zaś (odrębną częścią mowy) są jedynie niektóre z tych wyrazów. Charakteryzują się one takimi szczególnymi cechami gramatycznymi, które nie są właściwe rzeczownikom, przymiotnikom, przysłówkom i wyrazom innych części mowy w języku rosyjskim.

5. Inne osiągnięcia

Jako członek zespołu prof. Koseskiej-Toszewej w latach 2009-2012 uczestniczyłem w pracach dotyczących słownika polsko-bułgarsko-rosyjskiego (punkty II.A.4, II.A.5, II.A.6, II.B.3 w wykazie opublikowanych tekstów naukowych) oraz bułgarsko-polsko-rosyjskiego korpusu równoległego (II.A.3).

Opublikowałem kilka prac dotyczących polskich oraz rosyjskich wykładników przybliżoności, mianowicie monografię podoktorską (*Wykładniki przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim*, Warszawa 2010) oraz artykuły w czasopiśmie i tomach zbiorowych. Np.: publikacje poświęcone problematyce tzw. rosyjskiego liczebnikowego szyku przestawnego (II.B.2, II.B.5) oraz artykuł, przedstawiający

analizę różnic semantycznych pomiędzy wykładnikami przybliżoności a wykładnikami przypuszczeń (II.A.2).

W latach 2016-2018 byłem wykonawcą w projekcie CLARIN (punkty II.G.2, III.E.1). Brałem udział w opracowaniu polsko-rosyjskiego oraz polsko-ukraińskiego korpusów równoległych (zadania realizowane przez grupę IS PAN, kierownik – dr hab. R. Roszko, prof. IS PAN). Do moich obowiązków należały między innymi korekta techniczna oraz punktuacyjno-ortograficzna tekstów (w szczególności rosyjskich), zrównoleglanie polsko-rosyjskich i polsko-ukraińskich par tekstowych oraz tagowanie i lematyzacja tekstów rosyjskich.

Od roku 2014 pełnię funkcję sekretarza redakcji czasopisma naukowego „Acta Baltico-Slavica”. Czasopismo poświęcone jest problematyce pogranicza bałtycko-słowiańskiego i nosi charakter interdyscyplinarny. Publikuje artykuły w językach polskim, angielskim oraz rosyjskim. W tym czasie ukazały się cztery tomy czasopisma, 38/2014 – 41/2017; w przygotowaniu są tomy 42, 43.

W roku akademickim 2012-2013 prowadziłem konwersatorium dla doktorantów Instytutu Slawistyki PAN pt. *Technologie komputerowe w lingwistyce i innych dyscyplinach humanistycznych*.

Dodam również, że w okresie 2012-2017 przełożyłem kilka artykułów naukowych z różnych dziedzin humanistyki opublikowanych w czasopismach i pracach zbiorowych (zob. punkt III.Q.I). W latach 2015-2018 byłem przedstawicielem niesamodzielnych pracowników naukowych w Radzie Naukowej Instytutu Slawistyki PAN.

Maksim Duškin